

המזור הגבוליוּרְפִי

הרב מאיר וונדר

מפתח מוער

למאמרי רפואה והלכה שנדפסו בספרי השו"ת
ובכתבי-עת תורניים בשנת תשמ"ח

רשימה קודמת: לעיל עמ' 412-442

תוכן הפרקים

14 — 1	רפואה ורופאים	א.
27 — 15	תפילה וברכות	ב.
72 — 28	שבת	ג.
94 — 73	מועדים	ד.
111 — 95	איסור וטהרה	ה.
125 — 112	מילה, כיבוד	ו.
138 — 126	השתלות וניתוחים	ז.
155 — 139	חולים ונפטרים	ח.
186 — 156	נשים	ט.
195 — 187	נזיקין	י.
203 — 196	הריון, הפלות, הזרעה	יא.

רשימת הספרים וכתבי-העת

1. אדרת אליהו
 2. אור הדרום
 3. אור יה"ל
 4. אור המזרח
 5. אור השבת
 6. אור תורה
 7. אסיא
 8. בית אהרן וישראל
 9. בית יצחק
 10. בנין עולם
 11. בשדה חמד
 12. דברות אליהו ג'
 13. הלכה ורפואה ה'
 14. ויגד משה
 15. וישב משה ב'
 16. טל אורות
 17. כבודה של תורה
 18. מורשת יעקב
 19. המחנה החרדי
 20. מים ההלכה
 21. המעין
 22. מעשה בית דין
 23. מראש צורים
 24. נחלת יעקב זאב א'
 25. עלון שבות
 26. עם התורה
 27. העמק
- הרב אליהו ראם, ירושלים
 כולל אברכים, מלבורן אוסטרליה
 ישיבת האברכים לעלוב, בני ברק
 המזרחי והפועל המזרחי באמריקה, ניו יורק
 מפייצי אור השבת, ניו יורק
 ישיבת כסא רחמים, בני ברק
 המכון ע"ש ד"ר פ' שלזינגר ז"ל לחקר
 הרפואה עפ"י התורה, ע"י המרכז הרפואי
 שערי צדק, ירושלים
 מוסדות קרלין סטאלין, ירושלים
 הסתדרות תלמידי ישיבת רבנו יצחק אלחנן,
 ניו יורק
 הרב יצחק אייזיק חבר, סובלק
 ארגון המורים הרתיים, תל אביב
 הרב אליהו אבירזל, ירושלים
 מכון רגנשברג, ירושלים-שיקגו
 הרב משה ויזגאן, מרקש מרוקו
 הרב משה זאב זורגר, ירושלים
 בני תורה ספרדיים, בני ברק
 הרבנות הראשית, המועצה הדתית, החברה
 קדישא, תל אביב-יפו
 בית המדרש הממלכתי-דתי למורים, רחובות
 קהל מחזיקי הדת (בעלזא), ירושלים
 הרב יונה מצגר, תל אביב
 מוסד יצחק ברייער של פועלי אגודת ישראל,
 ירושלים
 הרב אלישע נסים ששון דנגור, בגדד
 הרב שמואל דוד, גוש עציון
 הרב יואל זאב וולף גלטשטיין, הלמץ הונגריה
 ישיבת הר עציון, אלון שבות
 צעירי אגודת ישראל דארה"ב, ניו יורק
 תלמידי ישיבה גדולה להוראה עמק הלכה, ניו
 יורק

28. ערב שבת
השבועון לקהילה הרתית, ירושלים
29. עשה לך רב ח'
הרב חיים דוד הלוי, תל אביב
30. הפרדס
הרב שמחה עלברג, ניו יורק
31. פרי תמרים
כולל תורה ויראה דרבינו יואל דסאטמאר, ניו יורק
32. ציץ אליעזר י"ז
הרב אליעזר יהודה ולדינברג, ירושלים
33. קובץ חידושי תורה
כולל אברכים, אנטוורפן בלגיה
34. קנין תורה בהלכה ה'
הרב אברהם דוד הורביץ, ירושלים
35. שבט הקהתי א'
הרב שמאי קהת הכהן גרוס, ירושלים
36. שו"ת מהר"ש מלובלין
מהרש"ל השני, לובלין
37. שו"ת מהרש"ם ח'
הרב שלום מרדכי הכהן שבררון, ברזן
38. שערי בינה
מכון תורני-ספרותי אורייתא, ירושלים
39. שערים
פועלי אגודת ישראל, תל אביב
40. שרשים
התאחדות ספרדים שומרי תורה, תנועת ש"ס, בני ברק
41. תורת משה
כולל תורת משה ע"ש החתם סופר, ברוקלין
42. תחומין
מכון צומת, אלון שבות
43. תשובות רבי יהוסף מליריאה, צפת

רשימת התשובות והמאמרים

א. רפואה ורופאים

1. אנציקלופדיה הלכתית רפואית. הרופא, החולה והרפואה באספקלרית ההלכה ומחשבת ישראל, בתוספת הבהרות, הערות והארות מתחומי המדע, הרפואה, הפילוסופיה, האתיקה והמשפט. ליקט, ערך והעיר ד"ר אברהם שטיינברג. חלק א: אב-הנקה. ירושלים, המכון ע"ש ד"ר פ' שלזינגר ז"ל לחקר הרפואה עפ"י התורה, תשמ"ח, 316 עמ'.
- מהר' ב. ירושלים תשמ"ח. בהתחלה הסכמות רבות. בסוף: קונ' תקונים, השלמות והוספות. תשמ"ט. 22 עמ'.

2. באר מים חיים (רפואות וסגולות). ד"ר יששכר בער טעללער (ב"ר יהודה שטיין). עם פרקי היפוקרט שתורגמו על ידי רבו ר' יוסף שלמה דלמדריגו. צילום הוצאת פראג לפני תט"ו באותיות צו"ר. ניו יורק, הוצאת תל אור אות, תשמ"ח, עם ציורים.
- The Wellspring of Living Waters. A Medical Self-Help Book. Dr. Yissachar Baer Teller. Translated from the Hebrew and Yiddish with Introduction and Notes by Dr. Arthur Teller. New York, Tal Or Oth Publishers, 1988, 5 119p.
3. רופא ישראל. מראי מקומות בספרות ההלכה לבעיות הנוגעות בחכמת הרפואה. הרב יוסף הכהן אופנהיימר. ירושלים, מכון לחקר הרפואה בהלכה, תמוז תשמ"ח, ד, רלא עמ'.
- בכריכה: הלכות, דינים ומנהגים בעניני רפואה ורופאים.
4. הלכה ורפואה מודרנית. הוצאה מיוחדת של אסיא מב-מג. עורך: ד"ר מרדכי הלפרין. ירושלים, המכון ע"ש ד"ר פ' שלזינגר ז"ל לחקר הרפואה עפ"י התורה, תשרי תשמ"ח, 160 עמ'.
- כולל: אמירת אמת לחולה; השתלת לב וכבד; גלולות — אמינות וסיבוכים; טיפול פסיכולוגי; קביעת זמן המוות; ביבליוגרפיה רפואית הלכתית מוארת; הפתולוגיה בתלמוד.
5. קובץ מכתבים בעניני רפואה. רבי מנחם מנדל שניאורסון. הלכה ורפואה ה, עה-פ.
- רשות לרופא לרפא, ויש לציית לו; אין לקבוע טיפול לערב שבת; יש לעודד תלית פתקי שיר המעלות בבית היולדת; בניתוח הפרוסטט (ערמונית) יש כמה שאלות בהלכה.
6. הערות על ספר נשמת אברהם אבן העזר. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, לד"ר אברהם-סופר אברהם. ציץ אליעזר חי"ז, סי' מט, עמ' קו-קי; סי' נח, עמ' קלא.
- טריפה חייב בפריה ורביה, אך יודיע לאשה פגמו לפני הנישואין; תאומי סיאם בהלכה; סריס ארם; אשה חולה שזקוקה למזון אחר, זה נכלל במזונות שחייב הבעל; אין לגרש אשה כשהיא חולה — עד

- שתתפא; רעת רב פעלים בהפלה מלאכותית; אשה שעשתה מומים לבעלה כופין אותו לגרשה, ואינו יכול למחול לה ולעכבה אצלו.
7. שער להוראה — פסקים בענינים שונים. הרב טוביה גולדשטיין. העמק (ברוקלין) ב, קט-קכב.
- מי שנותח מלפניו או מאחוריו ומי רגלים מנטפים ממנו, יש חילוקי דינים לגבי תפילין ותפילה; אין חשש חציצה, כשעשו הרופאים ניתוח להחזיר צורת הדר למקומה; אין חיוב לקבור בשר הדר שחתכו הרופאים, ונכון להחמיר.
8. רפואה והלכה — מאמרים בשפות לועזיות. פרופ' נחום רקובר. אסיא מד, 78-87.
- 334 ערכים עם הקדמת העורך, קיצורי שמות כתבי העת, ומפתח המחברים.
9. ורפא ירפא — רשות, מצוה או חובה. פינחס שיינמן. כבודה של תורה ד, קפר-קפט.
- הריפוי מצוה וחובה, משולבת באמונה שה' רופא נאמן ורחמן.
10. רפאנו ה' ונרפא — בידי אדם או בידי שמים? עמנואל זילברמן. עלון שבות 122, 105-122.
- חובת החולה להתרפא אצל רופאים.
11. הרופא בעבר וכיום. הרב שמחה עלברג. הפרדס, תמוז תשמ"ח, 2-6.
- בגלל ירידת ערך החיים צמח הטיפוס החדש של הרופא בימינו, שאין החולה בראש מעייניו.
12. הרופא לאור ההלכה. אפרים קורנגוט. שערים, כ"ז אב תשמ"ח, 4.
- סקירת ההלכות הנוגעות לריפוי על ידי הרופא ולטעותו.
13. מצפוננו של הרופא (אנגלית). הרב שרגא פייטל הלוי לויין. אור הדרום ה, 48-64.
- הנהגת הרופא כשהדרך היא לעשות לחולה דבר האסור: לפני עיור, מסייע ותוכחה, הערות על דבר הרפואה והמוסר.

14. רופא אבל הנקרא בימי השבעה לבקר חולה. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"ב, סי' לב, עמ' פא.
 ילך לבקר גם אם אין החולה מסוכן, מפני שלא מכל אדם זוכה להתרפאות, אך מן הראוי שלא יקבל שכר על ביקור זה.

ב. תפילה וברכות

15. הישן עם תרופות בכיס בגריו. הרב אליעזר יהודה ולדינברג. ציץ אליעזר חי"ז, סי' לה, עמ' עב.
 יכול לקחתם אפילו לכתחילה, וכל ענין רוח רעה הוא רק תחת המיטה, ובאוכלין ומשקין בלבד.

16. רפואות שהיו תחת המיטה או בבית כסא. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שו"ת שבט הקהתי ח"ב, סי' רמה, עמ' קצב.
 רפואות שיש להם טעם, יש להקפיד שלא לשימם תחת המיטה כמו אוכלין, ולא להכניסם לבית הכסא.

17. הוציא קצת ליחה מגופו, צריך לברך אשר יצר. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שו"ת שבט הקהתי ח"ב, סי' ב, עמ' לה-לו.
 מי שיש לו קטטר ומטפטף תמיד ואינו מרגיש מתי, יברך רק בשחרית, ויכוין לפטור כל היום.

18. הנחת תפילין כששמאלו בגבס. נאמן ס"ט. אור תורה רלו, פ-פב.
 יניח על הגבס בלי ברכה, וישתדל לכוין המקום ככל שאפשר.

19. הנחת תפילין על ידי אחות. הרב משה זאב זורגר, להרב מנרל פרידמן. וישב משה ח"ב, סי' קכד, עמ' רצא-רצב.
 כשנוגעת בבשרו ובא לידי הרהור אסור, וכשלבושה בפריצות לא יברך, אבל כבר נתפשט המנהג להתיר כל דבר שאין בו ענין חיבה והרהור, ויטה גופו הצידה בשעה שמברך.

20. אם כהן יכול להפסיק באמצע ברכת כהנים לברך חולה, שחושבים זאת לסגולה. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שו"ת שבט הקהתי ח"ב, סי' נט, עמ' ע.

באמצע ברכת כהנים מותר רק להזכיר את שם האיש הזקוק לישועה, אבל אסור להוסיף תפילות ובקשות עליו אפילו בלחש.

21. עליה לתורה של סומא. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' יג, עמ' טז-יז.

מנהגנו לקרותו לתורה, דלא כשאילת יעבץ, ח"א, סי' עה, הכותב שכן עשה אביו החכם צבי.

22. סומא בקיום מצוות. הרב אלימלך וינטר. מורשת יעקב ב, 110-116. בירור דברי האחרונים בענין סומא, וישוב לקושיותיהם.

23. המתעטש בבית הכנסת — אין אומרים לו רפואה. מהרש"ל השני. שו"ת מהר"ש מלובלין, סי' ח, עמ' ב. בהערה מביא שיש דעות בזה.

24. הרוצה לבלוע כדור מתוק, אם יש לו לברך לפניה. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שו"ת שבט הקהתי ח"ב, סי' פד, עמ' פה. צריך לברך לפניה, ואין אומרים שמכיון שרק בולעו ולא לועסו אין זו הנאה.

25. ברכת הגומל על קרובים. הרב שמואל דוד. אור תורה רמג, תשצח-תתר.

חלתה אשתו ונתרפאה, לא יברך בעלה, שהרי יכולה לברך בעצמה. הפילה ומתביישת שמא ידעו, יכול לברך להוציאה בפני עשרה, ותענה אמן.

26. יולדות אם מברכות הגומל. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, לר' חיים בנימין גולדברג. ציץ אליעזר חי"ז, סי' ח-ט, עמ' יח-כא.

מי שהכניס עצמו לסכנה ונתרפא, אינו צריך לברך הגומל. יש להתיר ליולדת לברך הגומל בלילה — אפילו לכתחילה. יש סוברים שהברכה במקום תודה, אבל לכמה פוסקים אינה צריכה בכלל לברך הגומל. — כהן יכול לעבוד כאח בבית חולים, אם יותר לו לצאת מהחדר שיש בו מת כשאין שם חולה שיש בו סכנה.

27. האם יש לברך על הולדת ילד מונגולואיד. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"א, סי' לג, עמ' פג-פר. מחלוקת הפוסקים בדבר. לרוב הפוסקים יברך, ולדעת הגרי"ש אלישיב לא.

ג. שבת

28. גורל בהצלת נפשות. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' קטז, עמ' קעח-קפ.

כשנתגלתה בלנינגרד אסיפה חשאית ללימודים, ורק אחדים מהם יוכלו למצוא מחבוא בחדר ההסקה, ויתרם צפויים למאסר וגירוש, צריכים להסכים לעשות גורל, כדי שלא ירחפו כולם ויסתכנו.

29. דיני הצלה ופיקוח נפש בעובר. הרב שמואל רוזובסקי. הלכה ורפואה ה, פג-קה.

דיון בשאלת אנסוהו להרוג עובר או טריפה, או לקטוע אבר חברו.

30. המספק חלב כל השבוע לבית חולים, מה יעשה בשבת. הרב יואל זאב וולף גלטשטיין מהעלמעץ, לחתנו הרב יהושע לפקוביץ מקאמארען. שו"ת נחלת יואל זאב ח"א, סי' יג, עמ' ל-לא.

מכיון שאם לא יספק בשבת יפסיד התקשרותו כל השבוע, יש אופנים להתיר לו, על ידי שימכור תפוקת השבת לנכרי אשר יוביל החלב בכליו שלו, ואין בזה גם משום מראית עין.

31. הדלקת האש בשבת בבוקר על ידי נכרי בבתי חולים. הרב חיים דוד רגנשברג. הלכה ורפואה ה, יח-כד.

יש היתר בקבלנות כשבעל המלון אינו רוצה שהאש בכיריים תדלק כל הלילה, והגוי מדליק בבוקר אדעתא דנפשיה.

32. אם מותר לנסוע לקרש לחולים, ולחזור מבעוד יום בנסיעה אע"פ שקידש. הרב משה שטרנבוך. עם התורה, מהר"ב, טו, י-יב.

יכול לנסוע ולחזור בתנאים מסויימים כשאינו מקבל שבת, וזה עדיף ממה שיקרש להם מחלל שבת.

33. חולה שאינו יכול לאכול כלום רק לשתות — האם יקדש, או ישמע קידוש אע"פ שאינו יכול לאכול ולא יהיה קידוש במקום סעודה, או שאינו צריך לשמוע או לעשות קידוש מכיון שאינו במקום סעודה. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שו"ת שבט הקהתי ח"ב, סי' קיב, עמ' קו.
כשאינו יכול לאכול רק לשתות כוס אחת יין — יוצא בזה ידי קידוש, ואם אינו יכול — ישמע מאחר שמקדש במקום סעודה בלילה וביום. אפשר לקדש בבית חולים אחרי שגמרו את הסעודה לפני ברכת המזון, ואין זו ברכה לבטלה.
34. אין לברך החולה בשבת ויום טוב. מהרש"ל השני. שו"ת מהר"ש מלובלין, סי' נ-נא, עמ' יג.
אבל מותר לפני ברכו של קבלת שבת, בראש חודש וחול המועד. מותר להתענות ביום ב' סיון בשביל חולה מסוכן.
35. שכח ובירך על רפואה מתוקה בשבת, ונזכר שאסור לקחתה. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שו"ת שבט הקהתי ח"ב, סי' קנא, עמ' קלה-קלו.
כשיש לפניו עוד דבר שברכתו שהכל — יאכל ממנו. לא היתה דעתו לאכול עוד דברים והחזיק התרופה בידו — יטעם ממנה משהו, אבל כשאינה בידו הרי היא מוקצה. כשיכול להמתין למוצאי שבת בלי היסח הדעת — ימתין, ויטעם משתחשך באופן שיכול לטעום קודם הברלה. — חומר נוזל שמושחים על הצפרניים — מותר בשבת, כי אין בזה משום רפואה או מניעת מחלה.
36. הרוצים להיגמל מעישון, ומחזיקים בפייהם סיגריות מפלסטיק. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שו"ת שבט הקהתי ח"ב, סי' קנר, עמ' קלט.
אסור להחזיק בפיו בשבת, אפילו בביתו ואין רואים.
37. אם מותר לבריא להכניס עצמו בשבת למצב של חולה שאין בו סכנה — שיהיה מותר לו לקחת תרופות. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, להרב דניאל יהודה נוישטט. ציץ אליעזר חי"ז, סי' יג, עמ' כט-לא.
אפשר לצאת לבית הכנסת ולטייל כשלא בהכרח יקבל התקפת אסטמה, ואם יקבל — אזי מותר לו אז לקחת את התרופה. אם אין עירוב — יוכל לקחת התרופה לפני צאתו, ומוטב בשינוי.

38. ענידת צמיד נחושת על היד בשבת, לרפואה ממחלת רוימטיזם (שגרון). הרב שמאי קהת הכהן גראס. שו"ת שבט הקהתי ח"ב, סי' שדמ, עמ' רסב.
- כשענד מבעוד יום — מותר לילך בו בשבת, ואף להחזירו כשנפל. להתחיל ללכת בו בשבת — מותר לנשים כשאינו ניכר שהוא משום רפואה, ולאנשים אסור.
39. נשיאת אבן סגולה בשבת. הרב מרדכי גרוס. אור יהל ד, קטז-קיט. מעוברת יכולה לשאת בבית אבן סגולה שלא תפיל, ואף לצאת לכרמלית. המחמיר שלא להוציא ברשות הרבים מוטמן, תבוא עליו ברכה.
40. איסור טלטולו של נולד לשמונה, או ספק בן ז' או בן ח' שלא נגמרו שעריו וצפרניו. המהרש"ם, להרב אליהו פוסק. שו"ת מהרש"ם, ח"ה, סי' נב, עמ' נב. דיון בחילוקו של המגן אברהם שמדובר בוראי בן ח'.
41. סוגי החולים וכללי ההיתרים בשבת. פרופ' אברהם ס. אברהם. המעין כח, ד, 74-78. כללי ההלכות לגבי ארבעת הסוגים: מיחוש בעלמא, מקצת חולי או מצטער הרבה, חולה שאין בו ושיש בו סכנה.
42. הטיפול בחולה שיש בו סכנה במקום שניתן להמתין עד אחר השבת. הרב חנניה יוסף אייזנבך. הלכה ורפואה ה, רה-ריד. אין זה פשוט שמותר לחלל שבת לחולה שיש בו סכנה כאשר אין הרבר דחוף, ובמחלוקת תלוי.
43. האם עדיף שינוי כלאחר יד או להשתמש בקטן. הרב אלימלך וינטר והרב זלמן נחמיה גולדברג. הלכה ורפואה ה, רכ-רמד. חליפת מכתבים בענין הקביעה של רז"נ, שעדיף לעשות בעצמו בשינוי מאשר על ידי קטן, שיש בהאכלתו איסור דאורייתא.
44. שימוש בתחבולות להוריד את האיסור מראורייתא לדרבנן. הרב זלמן נחמיה גולדברג. הלכה ורפואה ה, קו-קכג.

- רשימות המקומות בש"ס ופוסקים שהורו לעשות תחבולות או שאסרו, וטעמים ליישב הדברים.
45. כדורי אספירין בשבת למניעת מחלות לב. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שו"ת שבט הקהתי ח"ב, סי' שלה, עמ' רנז.
אסור לקחת בשבת, מכיון שאינו מאכל בריאים, והוא רק למנוע מחלה.
[הערת העורך: מבחינה רפואית אין בהפסקה של יום אחד בנטילת אספירין משום מניעת התועלת הכרוכה בכך].
46. חוקן לבריאים בשבת. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב ח"ה, עמ' שנת. אסור לעשותו בשבת, רק לצורך רפואה ממש. — עמ' שס: מותר להתרפא מרופא עובד ע"ז שיש בביתו צלמים. — עמ' שסה: לימוד רפואה לכהן הוא בעייתו. — עמ' שסח: רצוי שאשה תקבל טיפול רפואי אצל רופאה. — עמ' שסט: שומר מצוות הרואה אשה שנפלה ברחוב ויש שם אחרים, אינו נקרא חסיד שוטה כשאינו עוזר.
47. פיזיותרפיה והתעמלות בשבת. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"א, סי' סה, עמ' קכג.
אין להתעמל בשבת, או לעשות תרגילי כושר לחיזוק שרירי הגוף.
48. פעילות רפואית בשבת. ד"ר בנימין סוקול. הלכה ורפואה ה, שיג-של. הוראות מעשיות להתנהגות הרופא בבית החולים במשך כל היממה של השבת.
49. החלפת תורנות רופא בבית חולים בשבת. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"א, סי' ס', עמ' קיט.
רופא שמסיים תורנותו בחצות יום השבת, אינו חייב להישאר עד צאת השבת — כרי שרופא שני לא יצטרך לבוא בנסיעה לתורנותו.
50. שבת רחוויה אצל מילה ולא הותרה. המהרש"ם, להרב אליהו פוסק. שו"ת מהרש"ם ח"ה, סי' מט, עמ' מט.
קשור להלכה שחולה שיש בו סכנה וצריך בשר שוחטים לו, ואין אומרים נאכילנו נבלה.

51. חולה שיש בו סכנה ושוחרים לו בשבת, ימלחו הבשר תחילה, מפני שנפשו קצה באיסור. המהרש"ם, לר' משה יהודה ליב צינץ. שו"ת מהרש"ם ח"ה, סי' נ, עמ' מט-נ.
מחזק פסקו בשו"ת ח"ז, סי' נא.
52. חיסון נגד פלצת בשבת. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, לד"ר מאיר איסקוון. ציץ אליעזר חי"ו, סי' טו, עמ' לב-לג.
מותר לחסן בשבת נגד פלצת כשיש צורך בכך, ואפילו אם לא זוכרים מתי חוסן בעבר, או שנחלקו הרופאים בזה.
53. חיסון נגד פלצת בשבת. ד"ר רוד יעקב הלוי אפלבוים. הלכה ורפואה ה, שא-שג.
תמוה פסקו של הרב אליעזר יהודה ולדינברג שמותר לחסן בשבת, מאחר שזה סובל דיחוי לאחר השבת למניעת סיכון. יתכן שמותר לחסן בשבת, כאשר יש חשש שאם ישוחרר לא ישוב למחרת לקבל החיסון.
54. הוצאת דם בשבת. הרב נתן גשטסנר, להרב אברהם נחמן גולד. אור השבת ה, כז-מב.
כשנפלה תחבושת המילה בשבת וחובשים שנית, מותר לחזור ולהוריד את העור אע"פ שיוצא דם, ומוטב שיעשה בשינוי.
55. חולת סוכרת בהריון, והעובר יסתכן אם לא תעשה בדיקות אינסולין כמה פעמים כל יום. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, להרב שלום דובר הייקין. ציץ אליעזר חי"ז, סי' יד, עמ' לא-לב, קפב.
אין צורך לחפש גוי, ואפשר לבצע את הבדיקה על ידי בתה שאינה בת י"ב, או על ידה בעצמה.
56. תרופות וזריקות לבעלי חיים בשבת. הרב שמואל דוד. שו"ת מראש צורים, סי' מט, עמ' ססד-ססט.
פרטי ההלכות של זריקות לוורירי בעלי החיים.
57. דבק חזק שנרבק לגופו, וביטלו מכיון שהיה קשה להורידו. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שו"ת שבט הקהתי ח"ב, סי' קנו, עמ' קמ.
הגרי"ש אלישיב והגרש"ז אויערבך הסכימו שמותר להורידו ביד

בשבת, ואין בזה משום תולש. הרבר רומה לגלדי פצע שמותר להסירם ביר אם לא יצא דם, לדעת קצות השולחן סי' קלו שמתיר.

58. מריחת משחה על פצע בשבת. הרב שמואל דוד. שו"ת מראש צורים, סי' לג, עמ' ריב-ריח.

פרטי ההלכות מתי וכיצד להשתמש במשחה כשמותר לילדים, או כשנחשב לחולה מחמת הפצע.

59. נתינת סם כמו שומן בליל שבת ברחם כדי להרחיב פיו. המהרש"ם, להרב חיים משולם הכהן קויפמן מגסטינין. שו"ת מהרש"ם ח"ח, סי' נא, עמ' נ.

מותרת, ואין בזה משום רפואה בשבת או ממרח.

60. מדידת חום בשבת במדחום רגיל או דיגיטלי. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"א, סי' מז, עמ' קג.

אסור להשתמש במדחום דיגיטלי, רק ברגיל. מותר לנענעו להוריד הכספית, אם רוצה להשתמש בו שוב באותה שבת.

61. החזרת שן אדם למקומה כשנפל ונחבל, או יישורה כשהתעקמה. הרב שמעון אברהם גרינפעלד. קובץ חידושי תורה, אנטווערפן תשמ"ח, ל-לו. אי הותרה שבת לגבי ספק פיקוח נפש. הרב שמואל לוריא. נב-נד.

דיון אם יש בזה איסור תורה או דרבנן, והחששות המתעוררים.

62. בענין רוב נשים מסתכנות בלידה. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, לד"ר אברהם סופר אברהם. ציץ אליעזר חי"ז, סי' סה, עמ' קמב-קמג.

מה שכתבו כך התוספות בכתובות דף פג ע"ב, אינו בסתירה לדברי המ"מ המובא במג"א סי' ש"ל ובמשנה ברורה שם.

63. יולדת שצריכה לנסוע לבית החולים בשבת. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' כז, עמ' לט-מא.

יש להעדיף קריאת אמבולנס נהוג ע"י חפשים, מהסעת הבעל במכוניתו.

64. במה עדיף להשתמש בשבת לצורכי פיקוח נפש, ברכב אוטומטי או עם הילוכים. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"א, סי' מא-מד, עמ' צה-צח. ברכב רגיל לא-אוטומטי יש פחות חילול שבת. עדיף להזמין אמבולנס מאשר מונית. הבעל מותר להצטרף לאשתו הנוסעת ללדת בבית חולים. פרטי ההלכות בנהיגת רכב בשבת לצורך פיקוח נפש.
65. דין חזרת היוצא להציל. הרב חיים פנחס שיינברג. הלכה ורפואה ה, קכד-קלג. לכאורה אין לחלל שבת ובפרט במלאכות דאורייתא, אלא אם כן נמצאים במקום שסכנה להם אם ישארו שם.
66. כניסה לבית חולים ברלת חשמלית בשבת. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"א, סי' סב, עמ' קכ. יש אופנים שונים להיכנס בלי חילול שבת דאורייתא.
67. מערכת תקשורת (טלפון). הרב משה הרשלר. הלכה ורפואה ה, לא-מ; תאורה. מא-מג; ממרח משחה על מכה או תחבושת. מד-מט; שנים שעשאוהו. נ-נא; גרדי מקלקל וקורע שלא על מנת לתפור. נג-נו; ניצול המחשב לאיכסון או לתת מידע בשבת. נז-נט. בעיות ההלכה השונות בשימוש בטלפון; דרכים להקטנת איסור הדלקת אור; יש איסור ממחק במריחת משחה, נהגו העם להחמיר, החזון איש החמיר להניח המשחה על המכה, ולחולה יש להקל בשינוי; כתב הבלוע במחשב יתכן שזוהי כתיבה, ואפשר שהפליטה אינה כתיבה.
68. פתיחת וסגירת מעגל חשמלי הפועל בזרם בתדירות גבוהה. הרב זאב לב. הלכה ורפואה ה, קצט-דד. יש מקום לתכנן מיכשור טכנולוגי שאין בו שום איסור, ואפשר יהיה להשתמש בו לצורך חשוב כפי הוראת גדולי הפוסקים מעת לעת.
69. שימוש בטלפון לחולה המצפה לקשר עם בית חולים. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב ח"ח, עמ' שנה. חולה כליות המצפה לקריאה מבית החולים — יכול להרים הטלפון בשבת, ואם אין זה מבית החולים, יכול להחזיר את השפופרת למקומה.

70. פקידת קבלה בבית חולים. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"א, סי' נג, עמ' קיא.

רשאית לרשום רק את הפרטים ההכרחיים המינימליים הדרושים לטיפול בחולה, ותשתדל לכתוב בשמאל או בשינוי אחר.

71. החתמת חולה בשבת על הסכמה לניתוח. הרב מרדכי הלפרין. אסיא מר, 31-33. ספר אסיא ז, 250-252.

תשובה לשאלת הלשכה המשפטית של הרסה, בפירוט 3 סוגי ניתוחים השונים זה מזה מבחינת פיקוח נפש.

72. שימוש במחשב לרישום מידע רפואי בבתי חולים בשבת. הרב גרליה אהרן רבינוביץ. הלכה ורפואה ה, קלד-קלח.

במחשב מופעל ומוכן, הכתיבה אינה מן התורה ומותרת לחולים. לכן יש להשתמש במחשב אישי המופעל מערב שבת, לקבל מידע רפואי. ליתר שאת יש להשתמש בכתב לועזי או משיטא, דהוי דרבנן.

ד. מועדים

73. הכשר שיניים לפסח. הרב ישראל דוב מרדכי ורפמן. פרי תמרים לה, פ-פה.

שיניים טבעיות יש להן חיות ואין בולעות ופולטות, על כן מספיקים רחיצה ושפשוף במברשת. שיניים תותבות שאינו מוציאן בכל פעם אן עם סתימות של הרופאים, כיון שרוב תשמישן בצונן ובמעט לעת האחרון לא אכל חמץ חם, יכול להכשירם בהרחה בלבד.

74. הסבה לצד שמאל כאשר היד שבורה וחבושה. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"א, סי' סז-סח, עמ' קכז-קכט.

במקום צער וכאב יש לסמוך על הראבי"ה שאין להסב בזמן הזה. חולה שקשה לו לאכול את המצה הרגילה, יכול לפוררה כרי לאוכלה, אך לא ישרה במים.

75. ברכה על מרור פחות מכזית. ביטול דרשת אב"ד שתש כוחו. מהרי"ד מבעלזא. שערי בינה א, כט.

- זקן וחולה שאינו יכול לאכול כזית מרור, מקובל מאבותיו שאפילו יאכל גרגיר אחד יצא ויברך עליו, או שיאכל מן המין הנקרא סלסין. הדרשה אל יבטל לגמרי, אלא יאמר מעט דברי תורה ומוסר.
76. עישון ביום טוב בזמן הזה. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, לר' דב אטינגר. ציץ אליעזר ח"ז, סי' כא, עמ' מא-מג.
- אין להוציא איסור על העישון ביום טוב, כאשר יש שאינם מתחשבים בסכנה שבדבר, ומעשנים בחול כהרגלם.
77. רפואה בחול המועד. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שבט הקהתי ח"ב, סי' קפה, עמ' קנח.
- רפואה מותרת בחול המועד, ואפילו באיסור דאורייתא.
78. מי שעומד לעבוד ניתוח קשה, וברור לו שלא יוכל לספור אז ספירת העומר, אם יספור עד אז בברכה. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' מה, עמ' סז.
- יספור בברכה, מכיון שלאף איש לא ברור שיוכל לגמור, וכאן לא בטוח שיפסיד הברכה.
79. טיפול אצל רופא שיניים בתענית ציבור. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"א, סי' פ, עמ' קנט.
- הנזקק לטיפול שיניים, יקפיד בשעת שטיפת הפה לכופף את ראשו למטה שלא יבלע.
80. מינקת שגמלה בנה, אם חייבת בג' צומות. הרב עמנואל טולירנו. טל אורות 25, 10-11.
- חולק על הרב עובדיה יוסף הסובר שיולדות פטורות כל כ"ד חודש.
81. טוטון (עישון טבק או סיגריה), אם מותר לשתותו בתענית. הרב גבריאל אישפיראנסה. תשובות רבי יהוסף מליריאה וחכמי הדור בצפת, סי' נו, עמ' תג-תו.
- אין בו משום אכילה ושתיה, ומותר בשלושת התעניות. בתשעה באב ראוי להחמיר, אבל אין לגעור במקילין שלא ישמעו.

82. הברלה לנשים שאינן מתענות בתשעה באב שחל ביום ראשון. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' נא, עמ' ער-עה. מה שפסקו מורי הוראה שיברילו לעצמן על חמר מדינה — אינו ברור, ונראה דעדיף שלא יברילו כלל.
83. רטיה על היד המפסקת בין היד לבין השופר. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שבט הקהתי ח"ב, סי' קצו, עמ' קסד. הציצה בין היד לשופר אינה מעכבת.
84. בעל תוקע איטר (שמאלי). הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"א, סי' צא-צב, עמ' קעא-קעב. יתקע בצד ימין דעלמא ככל אדם. התוקע לחולה בביתו — יברך החולה אם יודע, וישתדל לעמוד אם יכול.
85. מצות עינוי ביום הכיפורים. הרב בנימין כהן. אור הדרום ה, מג-מט. מחלוקת הראשונים אם האוכל ביום הכיפורים מחמת פיקוח נפש, מקיים מצות עונג וכבוד יום טוב. נספח באנגלית: הרב יעקב ברבר. הלכות חינוך ביום הכיפורים. 47-43.
86. חולה ביום הכיפורים. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"א, סי' צה, עמ' קעד-קפב. פרטי ההלכות של אכילת חולה מסוכן ביום כיפור.
87. בהיתר אכילה לחולה ביום הכיפורים. הרב אליהו אבירזול. שו"ת דברות אליהו ח"ג, סי' ח, עמ' כז-כט. חולה שיש לו אפילו ספק סכנה חייב לאכול, והמחמיר דמו בראשו כמאבר עצמו לדעת.
88. תענית יום כיפור לישישים חסרי דעת מחמת זקנה. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' נט, עמ' פה-פו. אסור להאכילם, מכיון שבריאים הם.
89. חולה שאם יתענה ביום כיפור, יש חשש שיכבד חוליו ויסתכן, אבל הוא רוצה להחמיר על עצמו, ולבטוח בה' שיצילו. הרב עובדיה יוסף. ערב שבת, ט' תשרי תשמ"ח, 17.

חייב לציית לרופאים ולאכול. אין זו חסידות להחמיר, ואדרבה ייענש על כך בידי שמים.

90. יולדת בתוך ג' שמרגישה טוב — אם תתענה ביום כיפור. הרב עובדיה יוסף. שורשים 12, 5-7.

אסור לה לצום אפילו אם מרגישה טוב והרופאים מאשרים דבריה, ותאכל פחות פחות מכשיעור. את שלושת הימים מונים מעת לעת.

91. אכילה ושתייה לחולה ביום הכיפורים. הרב שמואל אליעזר שטרן. תורת משה א, מח-נז.

חולה שצריך לקחת כדור עם מים, ישים בהם מלח תחילה.

92. מעוברות ומיניקות בתענית אסתר. המהרש"ם, להרב שבתי ליפשיץ. שו"ת מהרש"ם ח"ח, סי' צה, עמ' צו.

יש להקל להן אף אם אינן מצטערות, ומה שהזכיר הרמ"א מצטער הרבה, הוא רק בכאב עינים.

93. אשה תוך שנתיים ללידתה שהפסיקה להניק, אם חייבת בתענית אסתר. נאמ"ן ס"ט. אור תורה רמ, תקלד-תקלז.

מנהג המעוברות והמיניקות להקל בד' הצומות רק כל עוד מניקה.

94. יולדת תוך שנתיים ללידתה ואינה מניקה, אם חייבת להתענות תענית אסתר. יוסף חי. אור תורה רמד, תתסב-ג.

מיד בכניסתה להריון יכולה להקל, כמו אחר ג' חדשים.

ה. איסור וטהרה

95. אחות בבית חולים של גויים, אם יכולה להגיש תבשילי בשר בחלב לחולי עכו"ם. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, להרב דוד קאהן. ציץ

אליעזר חי"ז, סי' לג, עמ' סה-סז.

ישנם כמה טעמים להתיר לה.

96. בספק סכנה חוששים אפילו למיעוט. המהרש"ם, להרב יעקב סג"ל פרגר. שו"ת מהרש"ם ח"ה, סי' קס, עמ' קס.
בין היתר יש להיזהר בדברים שאולי נגע בהם מוכה שחין או מצורע.
97. העישון בהלכה. דניאל סטון. בית יצחק כ, 294-310.
מקורות רבים לאיסור העישון, גם בבתי כנסת, ביום טוב ובתענית.
98. עישון סיגריות בציבור. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, להרב אפרים צמל. ציץ אליעזר חי"ז, סי' כב, עמ' מג-מד.
עקרונית אין צורך במחאת הציבור או היחיד, ואסור מצד עצמו לגרום נזק לזולת. גם מחילה לא תועיל, שהרי אסור לחבול בעצמו.
99. ביטוח רפואי בקופת חולים. הרב אליהו רפאל היישריק. הלכה ורפואה ה, קצה-קצח.
פרטי האופנים שיכולים לשלם מבלי שיהא בכך חשש איסור ריבית.
100. השימוש בהיפנוזה לאור ההלכה. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"ב, סי' נז, עמ' קכא-קכג.
מותר להשתמש בהיפנוזה לצורך האדם כגון לריפוי, ואין בזה ענין של כישוף.
101. רואה דם מחמת מכה. רבי יצחק איילינבורג. שו"ת הררי קדם, בתוך שו"ת מהר"ש מלובלין, סי' מה, עמ' שיד-שסז. רבי יצחק מפוזנא. סי' עב, עמ' שסד-שסז. רבי מרדכי מבריסק. סי' עז, עמ' שעא-שעו.
שלא בשעת הוסת יש להתיר. ודוקא שזו מכה שיכולה להתגלע ולהוציא דם, אזי אפשר לתלות בה.
102. רואה דם מחמת מכה. הרב אליהו אבירזל. שו"ת דברות אליהו ח"ג, סי' כב, עמ' סז-עא.
בין בוסת קבוע ובין בשאינו קבוע תולה במכה, ואינה צריכה לדעת אם מכה זו מוציאה דם. משום כך יש להקל בטבעת הגורמת רימום.

103. נאמנות הרופאים לומר שיש לאשה מכה באותו מקום. המהרש"ם, להרב יעקב פרגר. שו"ת מהרש"ם ח"ח, סי' קעב, עמ' קעג. יש לשאול שני רופאים זה שלא בפני זה.

104. נשים שהרופא מתקשה לקבוע אם הרם היוצא מהן הוא דם נדה, או דם שרירי הרחם. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, להרב דוד קאהן. ציץ אליעזר חי"ז, סי' לו, עמ' עה-עו. יש להורות היתר בהסתמך על מהר"ש אבוהב והחזון איש, שכל שרואים פציעות כעין מכות תולים בזה, ולא משנה אם רם נדה עובר שם.

105. נגיעת חולה באשתו נדה. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, לר"ר אברהם-סופר אברהם. ציץ אליעזר חי"ז, סי' לב, ס"ק ג, עמ' סג. ספרדים הנהוגים כהבית יוסף לא יגעו בחולה שאין בו סכנה, אבל כשיש סכנה מודה לרמ"א שמותר.

106. האם מותר לאשה נדה להניח אצל בעלה סמרטוטים רטובים לרפואה. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שבט הקהתי ח"ב, סי' רס-רסא, עמ' רב. אסורה להכין לו בפניו מפה רטובה לקומפרס או להורדת החום, רק שלא בפניו. ואם אינה טופח על מנת להטפח, מותרת אפילו בפניו. יכולים להגיש אחד לשני משחה לרפואה, אבל לא משחות העשויות לתענוג או לריח.

107. חציצה ברטיה ובסתימות שיניים. הרב משה זאב זורגר. וישב משה ח"ב, סי' קטו-קטז, עמ' ערב-רעט. פרטי ההלכות של חציצה בסתימות שיניים, בתחבושות, בחטטים ובגלדים שבעור.

108. סתימות שיניים לענין טבילה במקוה. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"ב, סי' מד, עמ' קד. ששה חילוקי דינים בסוגים השונים של הסתימות.

109. סתימה זמנית בשיניים על ידי שן תותבת ממין חדש. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' צז, ס"ק ב, עמ' קמא.

יש להקל לטבול בשן זולה הנעשית היטב להישאר כמה שנים,
ותוכל אח"כ להחליפו על יותר חזק ויקר.

110. טבילת אשה שיש לה כאב אוזניים. המהרש"ם, להרב שלום גבל,
בתר"ן. שו"ת מהרש"ם ח"ח, סי' קעח בסופו, עמ' קפ.
מה שהתיר בח"א, סי' ז, לטבול עם הצמר גפן, הוא רק כשהכאב
תמידי, והולכת תמיד עם הסתימה באוזן.

111. אשה שיש לה כאבים כשמים חודרים לאוזניה. הרב יונה מצגר. מים
ההלכה ח"ב, סי' מ-מא, עמ' צט-ק.
יכולה לקיים הטבילה כשחברתה מחזיקה אצבעותיה באוזניים, או
כשתשים צמר גפן טבול בשמן, ותניחו שם כמה ימים קודם לכן.
כשרופא מניח טבעת למניעת הריון, תלוי בסוג הטבעת לענין
חציצה.

ו. מילה, כיבוד

112. ברית מילה לילד חולה. המהרש"ם, להרב נתן נטע הכהן דונר, בתרנ"ז.
שו"ת מהרש"ם ח"ח, סי' רב, עמ' קצט.
בכאב עיניים רוחצים את הליחה בחמין, ואם נקי ולא חזרה הליחה
— מלין. בכאב עפעפים אין מלין עד שיתרפא, ואין צריך להמתין ז'
ימים. ילד כחוש אין למול. בירוק ואדום אין צריך להמתין ז' ימים.

113. מילת חולה קרחת. המהרש"ם, להרב אליהו פוסק. שו"ת מהרש"ם ח"ח,
סי' רג, עמ' ר.
זוהי מחלת כל גופו, וממתינים ז' ימים.

114. מילת תינוק ירוק. המהרש"ם, להרב אליהו פוסק. שו"ת מהרש"ם ח"ח,
סי' רד, עמ' ר-רא.
גדרי מראה ירוק והלכותיו. אין צריך להמתין ז' ימים.

115. מי שמתו אחיו מחמת מילה. המהרש"ם, להרב אליהו פוסק. שו"ת
מהרש"ם ח"ח, סי' רה, עמ' רא.
מלו הבן השלישי וחי, אינו עוקר חזקת השנים הראשונים שמתו.

פרטי ההלכות במתו שנים שלא מחמת מילה, מתו בנות, מתו לסירוגין.

116. מילת תינוק שהוכנס לאינקובטור או שיש לו חום. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"ב, סי' י, עמ' מא.

מונים לו שבעה ימים מיום צאתו מהאינקובטור, או מיום ירדת חום מחלתו.

117. פדיון הבן לתינוק הנמצא עדיין באינקובטור. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"ב, סי' יג-יד, עמ' מז-מח.

יש לפדותו כרגיל ככל תינוק אחר, ואע"פ שעדיין לא נימול. המנהג היום לפדות כרגיל בברכה — תינוק שנולד באמצעות מלקחים.

118. הפגות לאור ההלכה. הרב נריה גוטל. אסיא מד, 5-30. ספר אסיא ח, 250-225.

הפרקים: קשיים יסודיים ועיקריים, פירוט שיטות הראשונים ומחלוקת התנאים בדיני "בן שמונה"; מהותם של "סימנים" מאוחרים; "סימן" נוסף; יום השלושים.

119. מציצה בפה. הרב מנשה קליין, להרב י. לעזר. הפרדס, סיון תשמ"ח, 22-61.

יש להמשיך לעשות המציצה כבעבר, ואין לחוש למחלת האידס. אינה מצויה בין החרדים, ואף בין בעלי התשובה זה מיעוטא דמיעוטא. כשיש חשש — ידרוש המוהל בדיקה, ובלא זה לא ימול.

120. אב יוצא רוסיה בן למעלה מארבעים, ועומד על כך שבנו הרופא ימול אותו. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' קב, עמ' קמז-קמח.

קשה להתיר כשיש אחר, ויש בזה גם איסור תורה של הרהור.

121. האם מותר לבן רופא לנתח את אביו. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"ב, סי' יט, עמ' נז-נט.

חולה העומד לפני ניתוח קשה שיש בו ספק פיקוח נפש, והוא סומך על בנו יותר מאחרים, אפשר להתיר לבן לנתחו, מפני שלא מכל אדם זוכה להתרפאות.

122. קימה לצורך כיבוד רב או אב עיוריים. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"ב, סי' יז, עמ' נב-נג.
הבן או התלמיד חייב לקום לכבודו, אע"פ שהם אינם רואים זאת.
123. אלמוניות, פרטיות וההלכה של כיבוד אב ואם. ד"ר משה הלוי ספירו. הלכה ורפואה ה, רצו-ש.
דיון אם בחיפוש בן מאומץ אחרי הוריו הטבעיים, יש פגיעה בצינעת ההורים ורצונם.
124. אח שנדר שלא יראה פני אחיו הנקוב בשם, וכשחלה מאד ושינו שמו, אומר הנודר שלא עליו נדר. הרב יואל זאב וולף גלששטיין, בתש"ג. שו"ת נחלת יואל זאב ח"א, סי' מד, עמ' קסה-קסט.
כדי שלא יהיו נדרים קלים בעיניו, צריך להתיר לו בחרטה.
125. ריפוי בחומץ ושמן של תרומה, מעשר שני ושביעית. הרב דוב מאיר אייזנשטיין. הלכה ורפואה ה, רטו-ריט.
מסקנת הפוסקים לאסור בזמננו סיכה בשמן שביעית.

ז. השתלות וניתוחים

126. טריפה באדם. ד"ר יעקב אילני. אסיא מד, 54-55. ספר אסיא ז, 207-208.
דרושים לכך שני תנאים: שיהיו בו אחד מי"ח מומים המטריפים בהמה, ושיאמרו הרופאים שאין תרופה למחלתו.
[מחלה פנימית ללא מום אינה יוצרת מצב של "טריפה", גם לרעת האחיעזר. — העורך].
127. מוות מוחי. הרב אהרן סלובייצ'ק. אור המזרח קל-קלא, 298-302.
בהפסקת פעילות המוח אין די לקבוע מיתה, בלי הפסקת הנשימה ופעילות הלב. חולה המועמד להשתלה, אינו נחשב שותף לרצח נטילת הלב.
128. קביעת רגע המוות והשתלת לב. ד"ר אברהם שטיינברג. אסיא מד, 77-76. ספר אסיא ז, 209-230.
הפסקה מוחלטת של הנשימה היא הקובעת בהלכה, ובדרך כלל באה

- עם הפסקת פעילות הלב. כשהחולה מונשם מלאכותית, קובעים את מותו לפי המוות המוחי המעיד על הפסקת הנשימה.
129. קביעת רגע המוות והשתלת לב. ד"ר אברהם שטיינברג. אור המזרח קל-קלא, 289-280.
- תשובות להשגות הרב יהודה דוד בלייך, והוכחות שאפשר להבחין בהעדר נשימה או ע"י המוח או ע"י הלב.
130. דעת הרב משה פיינשטיין בענין סימני מיתה והשתלת לב. הרב דוד שור. הפרדס, תשרי תשמ"ח, 13-14.
- ערות בנו הרב דוד, שלא חזר בו ממה שפסק באגרות משה. [ראה גם: אסיא מז-מח, עמ' 5-13, ספר אסיא ז, 137-145. — העורך].
131. השתלת לב. אפרים קורנגוט. שערים, ח' שבט תשמ"ח, 31.
- סקירת עמדות הפוסקים כיום בנידון.
132. השתלת לב שניטל מן התורם שלא כדין. הרב יהודה דוד בלייך (המשך). אור המזרח קל-קלא, 298-290.
- מותר למושתל לקבל הלב, מבלי לשים לב איך הוצא מהתורם.
133. השתלת לב וכבר מאדם לאדם. הרב אליעזר יהודה ולדינברג. ציץ אליעזר חי"ז, סי' סו, עמ' קמג-קנ, קפה-קפז.
- הדבר אסור בהחלט משום רציחה. ציטוט פסקיהם של הרב יצחק יעקב וייס ושל הרב שמואל וזנר.
134. הערות הלכתיות להשתלת כבד. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב ח"ח, עמ' קעב-קפג.
- ויכוח עם הרב שלמה גורן, ומענה לד"ר אברהם שטיינברג.
135. האיסור להתרפא בדברי תורה. הרב אליעזר יהודה ולדינברג. ציץ אליעזר חי"ז, סי' ל, עמ' ס-סא.
- מקורות האיסור ופרטיו, וישוב המנהג לומר תהילים עבור החולה.

136. תפילה לפני ניתוח. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב ח"ח, עמ' רצא. לא מן הראוי לחבר תפילה מיוחדת לחולה או לרופא, וכל אחד יתפלל מקירות לבו.

137. האם מותר לערוך ניתוח פלסטי לצורכי יופי. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"ב, סי' כב, עמ' סב-סד.

יש מהפוסקים שהתירו רק כשקיימות סיבות מיוחדות, כגון שיש לו צער ממראהו, ומתקשה במציאת שידוך. הרב משה פיינשטיין התיר בפשיטות, והוכיח שאין בניתוח כזה משום חובל בגופו.

138. דיאטת רעב המצערת את הגוף לצורכי יופי. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"ב, סי' כד, עמ' סח-ע.

מותר לרזות מכיון שמוסיף בכך לבריאותו, וגם כשעושה זאת למטרות יופי בלבד, אין איסור של חובל בגופו. אל ירעיב עצמו לחלוטין, ולדעת ר"מ פיינשטיין אין למחות בידו כשנוטל כדורים להרעיב עצמו.

[הערת העורך: אך יש להיזהר, ועם הופעת סימנים ראשונים של הרעבה קיצונית יש לפנות מיד ליעוץ רפואי לפני התפתחות של "אנורקסיה נברווזה" שיש בה סכנת חיים ממשית].

ה. חולים ונפטרים

139. הזקן ופרישה מעבודה מחמת זקנה במקורות היהדות. ישראל אלמוגי. בשדה חמד, תשמ"ח, ג-ד, 239-240.

הפרקים: א. הזקן כראש העדה ומנהיגה; ב. כיועץ; ג. חובת כבוד לזקן; ד. פרישה מעבודה מחמת זקנה.

140. שפתי ישעיהו א: הסיעור בראי היהדות. נחלת יצחק — גבעת עדה, "נחלת ישעיהו" — המכון הגבוה לחקר הרפואה לאור היהדות, כסלו תשמ"ח, 70 עמ'.

כולל: השלילי שבחוש הראיה ובחוש הריח.

141. מעמדו של נטול ההכרה — ה"צמח" בהלכה. הרב משה הרשלה. הלכה ורפואה ה, שו-שיב.

דיון במעמדו לגבי שאלות שונות של החייאה, אישות, אבלות, כשרות, טומאה ומנין.

142. בהלכות ביקור חולים ועוד. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, לר' חיים בנימין גולדברג. ציץ אליעזר חי"ז, סי' כ, עמ' לט-מא.

חולים שאין לשבת לידם, יכול לעמוד, ללכת סביבו, או לנענע ראשו. — המהרש"ם ומהר"ש אנגיל התירו לכהן להתאשפז בבית חולים, גם אם אין במחלתו סכנה. — כשצריך לטלפן בשבת, עדיף להרים השפופרת בשינוי ולא בשניים. — מעוברות בחודש התשיעי ומרגישות חולשה ביום כיפור או שינוי מהמצב הרגיל, יעשו שאלת חכם, והרב ישראל יעקב פישר הקל בזה יותר מדי שכולן יאכלו פחות מכשיעור.

143. ביקור חולים על ידי שליח. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, להרב מאיר שטרן. ציץ אליעזר חי"ז, סי' ו, ס"ק ו, עמ' טו.

אין יוצאים מצות ביקור חולים על ידי שליח, אבל אין לזה ראייה מדברי המהרש"א.

144. מצות ביקור חולים על ידי טלפון. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"ב, סי' כה-כח, עמ' עא-עו.

כשאינו יכול לבקר בעצמו, מותר ורצוי לקיים המצוה בטלפון, או לעוררו במכתב. — לדעת הפוסקים אין לגלות לחולה מסוכן על מחלתו האנושה, אלא שלעדינות הנושא יש להתיעץ לכל מקרה לגופו עם חכם הבקי ברפואה. — מותר לאיש לבקר אשה חולה ולהיפך, ובלבד שלא יבואו לידי יחוד, ותהיה מלובשת או מכוסה באופן צנוע.

145. חולה המסרב לקבל טיפול רפואי. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, לד"ר ב. סילברסטון. ציץ אליעזר חי"ז, סי' ב, עמ' ה-ח, קפא.

עיוורון העין שנתרה הוא כפיקוח נפש, וכופין החולה לטפל ברפואה. גם מי שהוא בעל מדרגה באמונה ובטחון, יש לשכנעו להתרפא כרגיל. אין אדם יכול לשפוט שלפי מדרגתו עליו להימנע מטיפול, אף אם כן דעת המקורבים לו או שאינם מכירים אותו.

146. חולה שנעשה לו ניתוח לב פתוח. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, להרב אפרים צמל. ציץ אליעזר חי"ו, סי' יא, עמ' כז-כז.

כשנותק לבו וחובר למכונת לב-ריאה, עדיין נחשב חי עד שימות בפועל. — המנתק מכונת לב-ריאה מהחולה דינו כרוצח בידים, וכן מי ששובר את לב הפלסטיק שבמושתל.

147. רחיית חיי שעה מפני חיי עולם, בשימוש במכונת החיאה. הרב אליעזר יהודה ולדינברג, להרב משה שטרנבוך. ציץ אליעזר חי"ז, סי' י, עמ' כא-כד; סי' עב, עמ' קנח-קסח.

יפה תיקן בית החולים ביוהניסבורג להעדיף הצלה לחיי עולם, ויכול הרופא בשב ואל תעשה להימנע מהגשת עזרה לטריפה של חיי שעה. אין להמית טריפה בידים על ידי ניתוק ממכונת ההחיאה.

148. את מי יש לבכר בשימוש במכונת החיאה חרישה יחידה בבית החולים. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' קטו, עמ' קע-קעח.

כשבית החולים תיקן שישתמשו במכונה רק לחולה שסיכוייו לחיי עולם, ישתדל הרופא לרכוש עוד מכונה עבור חולים של חיי שעה. כשמגיעים שניהם יחד, פסק החזון איש שיתן לבעל הסיכוי. ישתדל לבטל גזירת בית החולים, ואם לא יצליח — שגוי ינתק המכונה. אם היא רק להשקטת המכאובים, זכות שניהם שוה.

149. חיי שעה וגוסס. הרב צבי הלוי פריינר. הלכה ורפואה ה, שר-שה. ביאור דברי רבי שלמה קלוגר בספרו נדרי זריזין.

150. רצח מתוך רחמים. הרב פנחס אליהו אייזנטל. המחנה החרדי, ב' טבת תשמ"ח, 13, ואילך.

המקרב מיתת אדם חסר תקוה — הוא רוצח גמור. מחלוקת הפוסקים בענין הריגת אדם שחושש שלא יעמוד ביסורים ויעבור על דת.

151. רצח מתוך רחמים לאור ההלכה. אפרים קורנגוט. שערים, כ"ט שבט תשמ"ח, 16.

במקרים מסויימים מותר לא לנקוט בפעולת הצלה, ויש תמיד צורך בפסיקה של רב.

152. חובת החברה קדישא להוציא קוצב לב מגופו של נפטר. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב ח"ח, עמ' קפד.
החובה היא כדי לשחרר חולים שציוו על כך מחרדה וראגה.

153. דין "חולה לפנינו" בעידן הטכנולוגי-רפואי המתקדם לענין ניתוח לאחר המוות. הרב יצחק זילברשטיין, לד"ר ט. טישלר. הלכה ורפואה ה, קפט-קצר.

אין לגזול ממון או כבוד הזולת רק להצלה ברורה וממשית, אבל לא להפקת לקחים לכאשר יודמן עוד מקרה כזה.

154. לימודי רפואה לכהן. הרב יונה מצגר. מים ההלכה ח"ב, סי' מט, עמ' קי.

אין אפשרות ללמוד רפואה בלי להיטמא למת. אם עבר ולומד בכל זאת, לא ישא כפיו, ולא יעלוהו לתורה.

155. כניסת אשה כהן לאהל המת, כשבבדיקת אולטרה סאונד הודיעו לה שעוברת זכר. הרב ד"ר פנחס בן שימול. אור תורה רמ, תקנת-תקסז.
ראוי שתימנע מבדיקה זו. לדעת ספר תורת היולדת עליה ללדת בבית חולים שאין בו טומאת מת, ואין דבריו מוכרחים.

ט. נשים

156. פצוע דכא על ידי חולי. המהרש"ם, להרב משה נחום ירושלימסקי.
שו"ת מהרש"ם ח"ח, סי' רלד, עמ' רכז.
דיון אם דינו כבא בידי אדם או בידי שמים.

157. מי שיש ליקויים בביציו. הרב משה זאב זורגר. וישב משה ח"ב, סי' מא-מג, עמ' צג-צט.

חילוקי דינים במי שאחת הביצים שלו אינה במקומה, והרופאים עושים ניתוח להחזירה למקומה או להסירה.

158. איסור סירוס בניתוחים אורולוגיים. הרב שמעון שטרן. הלכה ורפואה ה, רעג-רפ.

קדם לו מאמר רקע רפואי של ד"ר פנחס אושר, רסט-ערב. למסקנה

כשמנתחים גוי יש לישראל לחוש לאיסור תורה של סירוס, אבל על ידי גוי מותר — כשנשקפת סכנה במניעת הניתוח.

159. בדיקת רקמות. הרב פנחס אליהו אייזנטל. המחנה החרדי, ל' סיון תשמ"ח, 12-13.

ההסתמכות בהלכה על תוצאות בדיקת הרקמות מכח אנן סהרי, והאם מכוחה ניתן להוציא גר מחזקתו ולהעמידו בחזקת גוי.

160. נאמנות המילדת על הולד. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' קכ, עמ' קפח-קצ.
המילדת נאמנת לומר מי הולד, ואפילו נכרית, וגם הצעירות המתלמדות.

161. שתוקי שנולד מזרע שרופא הזריק ברחמה. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' קכב, עמ' קצב-קצד.

רווקה שרצתה בן והלכה לרופא שהזריק לה זרע מתורם בלתי ידוע, וכעת היא בעלת תשובה ובנה ת"ח, יוכל לבא בקהל, כי בכה"ג שהוא לא שכיח, לא גזרו רבנן על ספק ממזר. יצטרך לסבול ולהתגייר שמא הוא מזרע עכו"ם, ולוודא שהמילה היתה כראוי. יש להביא הנושא לפני מורי הוראה מובהקים.

162. היתר נישואין למינקת קודם כלות כ"ד חודש, והרופאים הזהירוה שלא תניק את בנה בן למעלה משנה, כי יזיק לבריאותה. הרב יצחק אייזיק חבר, להרב שלמה הכהן מראזימאן, בתר"ס. שו"ת בנין עולם, אה"ע, סי' יב, עמ' קנב-קנח.

אינו מוצא מקום להתיר, מה גם שהיתה מעוברת בשנה הראשונה ולכן נחלשה בריאותה, וקשה לסמוך על דברי הרופאים.

163. קדושים תהיו ח"א. בירורי הלכה בעניני צניעות והרחקה מן העריות. הרב ישעיה בנימין האלצער. ניו יורק תשמ"ח. תסז עמ'.
עיקרו של הספר להתריע על ביקורי נשים אצל רופאי נשים, וקריאה להקים מרפאות בהן ישרתו רק רופאות ואחיות.

164. אם מותר לרופא שיניים לטפל בנשים, ולרופאה בגברים. הרב זאב חירארי. אור תורה רלו, קכד-קכו.
מותר לטפל מפני שעסוקים באומנותם, ובלבד שלא יהא יחוד.

165. על המחלה הממארת איידס. הרב יצחק אייזיק ליבס, להרב אברהם רב הכט. הפרדס, אדר תשמ"ח, 7-8.
ראוי לתקן שרב לא יסדר קידושין עד הבאת אישור שלא נגוע במחלה.
166. בדיקות למחלת הטיי-זקס. הרב משה קליינמן. הלכה ורפואה ה, גנה-רסא. — טיפות אוזניים לענין חציצה. רסב-רסח.
יש לעודד עריכת בדיקות לפני הנישואין. — אשה שיש לה נקב באוזניה, תעשה שאלת חכם איך לסגור לפני הטבילה, ויש פעמים שיכולה לטבול כרגיל, ולשים אחר כך טיפות באוזניים.
167. ררישת פיצויים מהורים. הרב לוי יצחק הלפרין. הלכה ורפואה ה, קסא-קפח.
דיון אם חייבים ההורים להיפרד — כאשר מבחינה רפואית יש חשש שיוולדו ילדים פגומים, ואם חייבים ולא עשו כן למרות אזהרת הרופאים, יכולים הילדים הנכים או הפגומים לדרוש מהם פיצויים.
168. הצלת בחור שלא יפול בפח בתולה שלא תוכל לילד. חובת הכלה לעשות בריקת שבעה. בדיקת הנייר אחר הטלת מים. הרב משה שטרן. עם התורה יד, כא-כד.
מי שנודע לו שבגלל מחלה קשה הסירו לבת את מקום הלידה, חייב להודיע לבחור שעומד להשתרך עמה, משום לא תעמוד על דם רעך.
169. קידש אשה בידיעה שהיא נדה ולא בעלה, אם חייב במזונותיה וברפואתה. הרב אלישע נסים ששון דנגור. שו"ת מעשה בית דין, סי' יב, עמ' נא-נג.
כשחלתה ואינה יכולה לטבול, יכול הבעל לומר "קיים לי" כרעת הפוסקים שאינו חייב כל זמן שלא בעל, אע"פ שידע שהיא נדה — ואעפ"כ כנסה לחופה.
170. אם מותר לשאת בתוך ל' לאבלות, את אשתו שגירשה מחמת שהיה לו חולי ונתרפא. בעל ברכת הזבח. שו"ת הררי קדם בתוך שו"ת מהר"ש מלובלין, סי' פט, עמ' תא-תב. אליו: מהר"ם זיסקינד מלובלין. סי' צ, עמ' תג.

מותר לחלוטין, ולא כר' שאול אב"ד בריסק ודייניו שאסרו — מפני שהילדים אצל אמם. מהרמ"ז מאשש הפסק לאסור.

171. היתר מאה רבנים לבעל שבגר באשתו חולי השגעון, ונלאו הרופאים למצוא תרופה למחלתה. הרב יצחק אייזיק חבר, להרב יצחק ליב מטרסטינא, בתר"ה. שו"ת בנין עולם, אה"ע, סי' ג, עמ' ו-יח.
פירוט אופני ההיתר אחרי שישליש נרוניה וגט, ותתראפא מהרווחים.

172. בחור שראה במשורכת שלו סימני חולי שגעון ורוצה לנתק הקשר, אבל אומרים לו שעדיף לישאנה ולגרשה מיד. הרב יואל זאב וולף גלטשטיין, להרב אברהם מאיר איזראעל, בתש"ג. שו"ת נחלת יואל זאב ח"א, סי' ס, עמ' רמא-רמב.
בנדרון דירן שהמחלה מילדותה, לא צדקו הרופאים שהנישואין ירפאוה, ויש להקריב הענין לפני בית דין.

173. אשה שבעלה נוהג עמה שלא כשורה, חלתה במחלת עצבים, ובהוראת הרופא הלכה לנוח ולהתרפא אצל אמה. הרב משה ויזגאן, ועמו בבית דין מראקש הרבנים רפאל בירדוגו ויאודה שטרית. ויגד משה, אה"ע, סי' א, עמ' לח-מא.
חייב הבעל לשלם לה מזונות לתקופה שגרה אצל אמה, אבל יכול לעכב עליה שתצא ממרוקו לצרפת לרפואה.

174. גרושה שקיבלה ילדיה לרשותה ופטרה את בעלה ממזונותיהם, וכעת כשחלתה ואינה עוברת שלחה אותם אל אביהם. הרב משה ויזגאן. ויגד משה, אה"ע, סי' ח, עמ' מד.
מכיון שלא קבלה קנין שהיא תטפל במזונותיהם יכולה לשלחם אליו, כי חיובו אליהם לא פקע.

175. אשה שגידלה ילד משותק חמש שנים, והבריא באורח פלא ונטלו אביו אליו. הרב משה זאב זורגר. וישב משה ח"ב, סי' יט-כ, עמ' מד-מט.
מן הדין פטור האב לשלם כשהוא בן ישיבה עני, ואם אמיד יש לפשר שישלח כמה שהיה עולה לו בביתו. כשביקש ממנה לקחתו ואין אומדנא שכונתה בחינם, ישלם רובו ככולו. אם יש מוסרות כשרים לילדים כאלו, פטור לשלם. מדין ועשית הישר והטוב יש לבית דין לכופו לשלם.

176. איש המודה כי אין לו גבורת אנשים, ואינו רוצה לגרש את אשתו. הרב ברוך ברזילי. תשובות רבי יהוסף מליריאה וחכמי הדור בצפת, סי' לח, עמ' קצה-רב.

אין עושים גט על ידי כפיה, וכופין אותו לשלם מזונות — עד שיתן גט כשר.

177. אשה שטענה שאין לבעלה גבורת אנשים ורוצה להתגרש. בבית הדין של אצורא במרוקו בתשי"ד. הרב אהרן בן חסון, ועמו הרב שמעון אביקצין והרב משה ויזגאן. ויגד משה ח"ב, סי' יג, עמ' קכו-קכח. בית הדין הקציב לו שמונה חדשים לדרוש ברופאים, וטוען שהבריא. מכיון שהאשה ממאנת בכל זאת לדרור עמו, יתגרשו ויתן לה עיקר כתובתה אבל לא תוספת.

178. אם אפשר לגרש אשה שילדה בן אחד, ואחרי כתשע שנים פסק לה האורח, ורוצה לשאת אחרת לקיום המצוה. הרב אלישע נסים ששון דנגור, בתרמ"א. שו"ת מעשה בית דין, סי' ז, עמ' לא-לה. חייבת לקבל גט, ואינה יכולה לטעון שפסק לה כי היתה חולה ושתתה סמי רפואה, ועליו לרפאותה להחזירה למצבה. וראה עוד על אשה בת מ"ח שפסק אורחה וטענה על בעלה שאינו יורה כחץ, בסי' לז.

179. תביעת גירושין בגלל מחלת נפילה וסיבות נוספות. הרב אליעזר יהודה ולדינברג. ציץ אליעזר חי"ז, סי' נג, עמ' קיז-קכ, קפר-קפה. יש לחייב את הבעל חולה הנפילה לגרש את אשתו. — יש לשולחו לבריקות רפואיות בקשר לחוזקו של ריח הפה שלו ואם ניתן למונעו, ולפי זה לפסוק אם יש לכפותו לגרש.

180. זוג שטיפלו כעשרים שנה ברופאים ולא זכו להוליד. הרב אליעזר יהודה ולדינברג. ציץ אליעזר חי"ז, סי' נא, עמ' קיב-קיד, עם הסכמות הרב עובדיה יוסף והרב יצחק קוליץ. על הבעל לגרש את אשתו תוך שלושים יום, ואם לא יציית — יש לנהוג בו חרם דרבנו תם לכל פרטיו.

181. בענין גט מוטעה. הרב יוסף כהן. שערי בינה א, קלה-קמא.
 חולה רוח המאושפז בבית חולים, שסירב לתת גט עד שיקדשו לו
 אשה אחרת, ורימוהו על ידי שסידרו כעין קידושין לאשת איש, אין
 הגט גט — ונשארת עגונה.

182. חרש גמור שאינו שומע ואינו מדבר, אם עושה שליח לגירושין. הרב
 רוד עידאן. אור תורה רלט, תנר-תנט.
 לכתחילה אין לשלוח במקום שאין חשש עיגון, ובדיעבד אפשר
 לסמוך ברבנן על רעת האחרונים המקילים.

183. חרש שהתלמד לדבר ולשמוע במקצת. הרב יחזקאל גרובנר. בית אהרן
 וישראל יז, עט-צג.
 לקט דעות הפוסקים וחילוקי הדינים, אם נחשב כבר כפיקח.

184. יבמה שניטל האם שלה. הרב משה ויזגאן. ויגד משה, אה"ע, סי' לז,
 עמ' עט.
 מכיון שהיה לה שעת הכושר אין דינה כאיילונית, אלא כזקנה
 ועקרה שחולצת או מתייבמת.

185. הניח הנפטר אח אחד שרגלו עקומה ואינו יכול לחלוץ, אם מתירים לו
 לייבם. הרב יצחק אייזיק חבר, להרב יעקב גזונדהייט, בתר"ז. שו"ת
 בנין עולם, אה"ע, סי' לט, עמ' תפז-תצג.
 אפשר להתיר היבום, אם יסכימו גדולים המפורסמים בהוראה.

186. מי שרגלו עקומה ומהלך בצר רגלו, ולפעמים רוחק קצת עקבו בארץ.
 הרב משה ויזגאן. ויגד משה, אה"ע, סי' לח, עמ' עט.
 צריך עיון אם יכול לחלוץ ליבמתו. אף אם לא יכול לחלוץ, יכול
 לייבם.

י. נזיקין

187. רצה המשכיר לחזור בו, מחמת שחלתה אשת השוכר בחולי "געל זוכט"
 (צהבת). הרב יצחק גומבינר מליסא. שלום בית בתוך שו"ת מהר"ש
 מלובלין, סי' יג, עמ' קיד.

בתשובות הרמ"א סי' יט-כ פסק, שאינו יכול לחזור בו אם אין לשוכר מקום אחר לשכור. בהערה מביא דעות האחרונים, על ביקור חולים אצל חולה במחלה מדבקת.

188. גנב שטבח עבור חולה שיש בו סכנה. הרב רוב אהרן בריזמן. הפרדס, תמוז תשמ"ח, 14-16.

ישוּב לדברי רבי אהרן קוטלר שבאופן זה מותר לשחוט, מכיון שגם הבעלים היה מחויב להציל המסוכן.

189. השפעת שיקולים לא-רפואיים על תוכנית הטיפול ברפואת שיניים. הרב יצחק זילברשטיין, לד"ר א. זלוצ'ובר ולד"ר ברוך מוריאל. אסיא מד, 46-53. ספר אסיא ז, 42-49.

מותר לרופא להוציא את הכתרים, כשחושש שהמתרפא לא ישלם לו. בחשש כזה יכול למשוך את הטיפול בשורש, ולולא זאת אסור, כי בוריקות הרדמה מיותרות יש משום חובל. — מותר לרופא שני לגלות למטופל, שהרופא הראשון פשע ועקר שן בפזיזות כשניתן היה לרפאותה, והמטופל רוצה לתובעו לדין. — אסור לעקור שן למניעת כאבים, כאשר ניתן לרפאותה.

190. אם יש טענת חזקה לרופא. הרב אליהו ראם, אל ומאת הרב אברהם יצחק הכהן קוק, בתרצ"א. אדרת אליהו, ע-עה. אין להעביר רופא מחזקתו, גם במשרה ציבורית ככבית חולים, ובפרט כשהוא במשכורת יש לשלם שכרו.

191. שביתת הרופאים ועובדי המינהל בבתי החולים. אפרים קורנגוט. שערים, ו' אדר תשמ"ח, 17.

סקירת השיקולים של הצלת חיי אדם מחד, וזכות הרופאים לשכר נאות מאידך.

192. שביתת רעב. הרב אליהו אברז'יל, להרב דניאל ביטון. דברות אליהו ח"ג, סי' לה, עמ' קכג-קלא.

אסור לארם להרעיב עצמו כאמצעי לחץ לעורר דעת קהל, ואסור לחבול בעצמו ולזלזל ברפואה וררישה ברופאים, שנאמר ונשמרתם לנפשותיכם.

193. חבלה רפואית. הרב אברהם דב לוין. הלכה ורפואה ה, רמד-רנב. רופא שטעה בטיפול בשוגג פטור מדיני אדם, ובמזיד חייב. חיובו מדין שומר, ואם כן היינו כשנוטל שכר. רופא אומן שטעה באבחנה חייב.

194. רופא שהמית או הזיק בתרופות או בניתוח. הרב משה זאב זורגר. וישב משה ח"ב, סי' ח, עמ' יט-כא.

כשמרפא ברשות ולא התרשל, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים לדעת הרמב"ן, אם אין עוד צד לפוטרו. רופא שיניים שהתרשל וחתך בטעות יותר מהצורך, חייב לשלם. ריפא בחינם, פטור מדיני שמים.

195. ההתאבדות לאור ההלכה. ד"ר אברהם שטיינברג. הלכה ורפואה ה, רפא-רצה.

התוכן: א. רקע סטטיסטי; ב. הגדרות הלכתיות; ג. יסודות האיסור וטעמו; ד. רקע היסטורי; ה. פרטי דינים; ו. תנאים להיתר; ז. אתיקה כללית ומשפט.

יא. הריון, הפלות, הזרעה

196. מניעת הריון מחשש סכנה. הרב אברהם דוד הורביץ. קנין תורה בהלכה ח"ה, סי' קכג, עמ' קצר-קצו.

חולת סוכרת ולחץ דם, ואם תתעבר תסתכן, יכולים הרופאים בניתוח לקשור שפופרת הביציות לשנה אחת, ואז יברוקה שוב — אם יסכים לכך עוד מורה הוראה.

197. תכנון המשפחה ומניעת הריון. הרב אהרן ליכטנשטיין. עלון שבות לבוגרים 6, תשמ"ח, 19-33.

לנושא הלכתי זה מתלויים היבטים ערכיים ומחשבתיים, ואין בו פסק הלכה כולל אלא יחיד בנפרד.

198. מעוברת שהסתכנה — אם יכולים להשקותה סם להמית הולד. רבי שמואל מפרמישלא. שו"ת הררי קדם בתוך שו"ת מהר"ש מלובלין, סי' לא, עמ' רצג-רצה.

- מותר כשימות בפנים, ואולי אפילו כשיצא ראשו כחי ואח"כ ימות.
בהערות מביא פוסקים המתירים.
199. ולפני עור לא תתן מכשול. פרופ' אברהם ס. אברהם. המעין כח, א, 53-48. הנשמה מלאכותית בתנ"ך. ג, 72-76.
חילוקי דינים כיצר יתנהג רופא מרדים שנקרא לסייע להפלה.
200. דיני נזיקין בהפלות מלאכותיות. הרב זלמן נחמיה גולדברג. תחומין ט, 62-50.
פרטי ההלכות של המזיק או מפיל עובר, ברשות האם או האב.
201. שמירת זרע לקיים פריה ורביה. הרב אליהו בקשי דורון. אסיא מד, 39-34. ספר אסיא ז, 284-279. נדפס גם בספרו בנין אב ח"ב.
202. הזרעה מלאכותית. הרב צבי הירש גרודזנסקי. הלכה ורפואה ה, קלט-קנד.
בירורים אם מותר לעשות זאת אפילו ביריעת ורשות הבעל, ומה דין הולד אם הוא כשר או לא, ואם נאסרת לבעלה על ידי זה.
203. הזרעה מלאכותית. הרב משה זאב זורגר, להרב סנדר יצחק ערלינגר, בתשמ"ב. וישב משה ח"ב, סי' ל, עמ' סז-סס.
יפה פסק בדברי יואל סי' קז-קי לאסור לחלוטין.

מפתח המחברים

- גרוס, ר' שמאי קהת 16, 17, 20, 24,
33, 35, 36, 38, 45, 57, 77, 83,
106
גרינפלד, ר' שמעון אברהם 61
גשטטר, ר' נתן 54
- דוד, ר' שמואל 25, 56, 58
דלמריגו, ר' יוסף שלמה 3
דנגור, ר' אלישע נסים ששון 169,
178
- הולצר, ר' ישעיה בנימין 163
הורביץ, ר' אברהם דוד 21, 28, 63,
78, 82, 88, 109, 120, 148, 160,
161 196
היישריק, ר' אליהו רפאל 99
הלפרין, ר' לוי יצחק 167
הלפרין, ר' מרדכי 4, 71
הרשור, ר' משה 67, 141
- ויזגן, ר' משה 173, 174, 177, 184,
186
וינטר, ר' אלימלך 22, 43
ולדינברג, ר' אליעזר יהודה 6, 15,
26, 37, 52, 55, 62, 76, 95, 98,
104, 105, 133, 135, 142, 143,
145-147, 179, 180
ורפמן, ר' ישראל רב מרדכי 73
- זורגר, ר' משה זאב 19, 107, 157,
175, 194, 203
- אביקצין, ר' שמעון 177
אבירזל, ר' אליהו 87, 102, 192
אברהם, סופר-אברהם 6, 41, 199
אופנהיימר, ר' יוסף 3
אושר, פנחס 158
אייזנבך, ר' חנניה יוסף 42
אייזנטל, ר' פנחס אליהו 150, 159
אייזנשטיין, ר' רב מאיר 125
איילינבורג, ר' יצחק 101
אילני, יעקב 126
אישפירנסה, ר' גבריאל 81
אלמוגי, ישראל 139
אפלבוים, דוד יעקב 53
- בירדוגו, ר' רפאל 173
בלייך, ר' יהודה דוד 132
בן חסון, ר' אהרן 177
בן שימול, ר' פנחס 155
בקשי דורון, ר' אליהו 201
ברבר, ר' יעקב 85
ברזילי, ר' ברוך 176
בריומן, ר' רב אהרן 188
- גוטל, ר' נריה 118
גולדברג, ר' זלמן נחמיה 43, 44, 200
גולדשטיין, ר' טוביה 7
גלשטיין, ר' יואל זאב וולף 30, 124,
172
גרובנר, ר' יחזקאל 183
גרודזנסקי, ר' צבי הירש 202
גרוס, ר' מרדכי 39

- זילברמן, עמנואל 10
 זילברשטיין, ר' יצחק 189, 153
 חבר, ר' יצחק אייזיק 185, 171, 162
 חי, יוסף 94
 חירארי, ר' זאב 164
 טולידנו, ר' עמנואל 80
 טלר, יששכר בר 2
 יוסף, ר' עובדיה 180, 90, 89
 ר' יצחק מפוזנא 101
 ר' יצחק גומבינר 187
 כהן, ר' בנימין 85
 כהן, ר' יוסף 181
 לב, זאב 68
 הלוי, ר' חיים דוד 136, 134, 69, 46
 152
 לוי, ר' אברהם דב 193
 לוי, ר' שרגא פייטל 13
 לוריא, ר' שמואל 61
 ליבס, ר' יצחק אייזיק 165
 ליכטנשטיין, ר' אהרן 197
 מאוזו, ר' מאיר 93, 18
 מצגר, ר' יונה 14, 27, 47, 49, 60,
 64, 70, 74, 79, 84, 86, 100
 108, 111, 116, 117, 121, 122,
 137, 138, 144, 154
 ר' מרדכי מברסק 101
 ר' מרדכי זיסקינד מלובלין 170
 סולובייציק, ר' אהרן 127
 סוקל, בנימין 48
 טטון, דניאל 97
 ספירו, משה 123
 עיראן, ר' דוד 182
 עלברג, ר' שמחה 11
 פיינשטיין, ר' משה 130
 פריינד, ר' צבי 149
 קוליצ, ר' יצחק 180
 קורנגוט, אפרים 12, 131, 151, 191
 קיינדנובר, ר' אהרן שמואל 170
 קליין, ר' מנשה 119
 קליינמן, ר' משה 166
 ראם, ר' אליהו 190
 רבינוביץ, ר' גדליה אהרן 72
 רגנשברג, ר' חיים דוד 31
 רוזובסקי, ר' שמואל 29
 רוקח, ר' ישכר דב 75
 רקובר, נחום 8
 שבררון, ר' שלום מרדכי 40, 50, 51,
 59, 92, 96, 103, 110, 112-115,
 156
 שור, ר' דוד 130
 שטיינברג, אברהם 1, 128, 129, 195
 שטרית, ר' יאודה 173
 שטרן, ר' משה 168
 שטרן, ר' שמואל אליעזר 91
 שטרן, ר' שמעון 158
 שטרנבוך, ר' משה 32
 שינברג, ר' חיים פנחס 65
 שינמן, פנחס 9
 ר' שלמה ליבוש מלובלין 23, 34
 ר' שמואל מפרמישלא 198
 שניאורסון, ר' מנחם מנדל 5

מפתח העניינים

אבלות 14, 141, 170; אוזניים 100, 111, 166; אולטרה סאונד 155; אח 124;
 אחות 19; איטר 84; איידס 119, 165; אימוץ 123; אינסולין 155; אינקובטור
 118-116; אמבולנס 63, 64; אנציקלופדיה 1; אסטמה 37; אספירין 45; אש
 31; אשכים 157; אשר יצר 17.

בדיקת רקמות 159; ביבליוגרפיה 4, 8; ביקור חולים 99, 142-144, 187;
 בית חולים 191, 26, 30, 31, 48, 49, 63, 66, 67, 69, 95, 146-148, 155,
 190; בית כסא 16, 23, 97; בעלי חיים 56; ברכה 24, 34, 35; ברכת כהנים
 20; בשר בחלב 95.

גבורת אנשים 176-178; גבס 18; גורל 28; גוסס 149; גזל לצורך פיקוח
 נפשות 153; גט 181; גירושין 6, 176-183; גלרי פצע 57; גלולות 4; גנב
 188; גר 161.

דאורייתא ודרבנן 44; דר 7; דיאטה 138; דלת חשמלית 66; דם 54, 101-
 104; דרשת הרב 175.

הברלה 82; הגומל 25, 26; הורים 167; הזרעה מלאכותית 202, 203;
 היפנוזה 100; היתר נישואין 162; המתנה 42; הנשמה 199; הסיבה 74;
 הפלות 6, 25, 198-200; הצלה 28, 29; הרדמה 131; השתלות 4, 127-134;
 התאברות 195; התעמלות 47.

זקן 75, 88, 139; זריקות 56, 189; זרע 161, 201.

חבלה 192, 193; חול המועד 77; חולים 4, 13, 14, 32-34, 41, 42, 50, 51,
 69, 71, 86-91, 105, 135, 148-142, 152, 153, 156, 170-174, 178, 187,
 188; חום 166; חוקן 46; חזקה 190; חזרה 65; חינוך 85; חיסון 52, 53; חלב
 30; חליצה 184-186; חציצה 7, 107-111, 166; חרם דרבנו תם 180; חרש
 182, 183; חשמל 68.

טבילה 166; טבעת 102, 111; טומאה 141; טטנוס 52, 53; טיי זקס 166;
 טלטול 38-40; טלפון 67, 69, 142, 144; טעות 12, 193, 194; טריפה 147,
 6, 126.

יבום 184-186; יד 74, 83; יולדת 5, 26, 27, 62-64, 90; יום טוב 34, 76, 85, 97; יום כיפור 85-91, 142; יופי 137, 138; יחוד 164; ירוק 114.

כבד 133, 134; כדור 24, 91, 138; כהן 20, 26, 46, 142, 154, 155; כיבוד אב 120-123; כישוף 100; כלה 168; כפית גט 176, 179; כפית ריפוי 145; כתיבה 72.

לב 45, 127-133, 146; לידה 62 (ראה גם: יולדת); לימוד רפואה 154; לפני עיור 13.

מרחום 60; מוות 127-130; מונגולואיד 27; מזונות 6, 169, 173-176; מח 127-129; מחשב 67; מילדת 160; מילה 54, 112-120; מינקת 80, 92, 93, 162; מכה 101-103; מכונת החיאה 146-148; מליחה 51; מלקחיים 117; מניעת הריון 196-198; מעוברת 39, 55, 92, 142, 155, 198; מצה 74; מציצה 119; מצפון 13; מקלקל 67; מרור 75; מרפאה 163; משחה 58, 59, 67, 106.

נגיעת חולה 96, 105; נדה 101-111, 169; נדר 124; נזיקין 200; נייר 168; נישואין 168-172; ניתוח 71, 121, 136, 137, 146, 157, 158, 196; ניתוחי מתים 153; נכרים 30, 31, 95, 148, 158-161; נסיעה 32, 63-65; נפילה 179; נשים 46, 144, 163, 164; נשימה 127-129; נשמת אברהם 6.

סגולות 2, 39; סוכרת 55, 196; סומא 21, 22, 122; סיגריות 36; סיעור 140; סירוס 158; ספירת העומר 78; ספק סכנה 61, 96; סריס 6.

עבודה זרה 46; עובר 29; עור 107; עיטוש 23; עינים 112, 145; עירוב 37; עישון 36, 76, 81, 97, 98; עליה לתורה 21; עצבים 173; ערב שבת 5; עריות 163; ערמונית 5.

פג 40, 118; פריון הבן 117; פיזיותרפיה 47; פיצויים 167; פלצת 52, 53; פסח 73-75; פסיכולוגיה 4; פצוע רכא 156; פצע 58; פקידת קבלה 70; פתולוגיה 4.

צהבת 187; ציבור 98; צינעה 123; "צמח" 141; צמיד 38; צמר גפן 110, 111; צניעות 163; צפורניים 35.

קבורה 7; קדחת 113; קומפרס 106; קופת חולים 99; קוצב לב 152; קטטר 17; קטן 43; קידוש 32, 33; קידושין 165; קימה 122.

ראיה 140; רב 122; רגל 185, 186; רוח רעה 15, 16; רופאים 3, 5, 9-14, 48, 49, 89, 103, 104, 120, 121, 126, 136, 145, 147, 157, 161, 164, 171, 173, 177, 180, 189-191, 193, 194, 199; רחם 50, 104, 184; ריבית 99; ריח 140; רימטיוזם 38; רכב 64; רצח מרחמים 150, 151.

שביעית 125; שביתה 191, 192; שבת 30-72, 142; שגעון 171-173, 181; שופר 83, 84; שחיטה 50, 51; שידוך 168, 172; שינוי 43; שיתוק 175; שיניים 61, 73, 79, 107-109, 189, 194; שכירות 187; שכר 14, 189-191; שליח 143, 182; שמן 125; שתוקי 161; שתן 7.

תאומי סיאם 6; תאורה 67; תהילים 135; תולש 57; תורה 135; תורנות 49; תחבושת 107; תכנון המשפחה 197; תענית 34, 79-82, 97; תענית אסתר 92-94; תפילה 7, 136; תפילין 7, 18, 19; תרומות ומעשרות 125; תרופות 15, 16, 35, 37, 56; תשעה באב 81, 82.